

ראיון עם:

טובה (גיטל) טננבוים לבית סיקולר, ילידת קובל 1908

הראיון נערך בביתה בתאריך 27.11.03 בנוכחות נכדתה טלי ולד

מראיינים: מלי ורוזלביסקי, צבי רז מארגון קובל.

הראיון תועד בעזרת מצלמת וידיאו ורשמקול.

" טוב שעוד אני זוכרת, הראש עוד עובד... "
" אני לא מתגעגעת לקובל. לא היה לי כל-כך טוב בקובל "

כללי:

משפחה של 8 אחיות ואח אחד. האח נפטר בן שנתיים וחצי. 4 מהילדות נפטרו במהלך מלחמת העולם הראשונה (מגפות, טיפוס, רעב). טובה מספרת שישנו 3 ביחד במיטה אחת כשגרו בקובל. מספרת בהתרגשות רבה על אחותה הקטנה (בתיה) שישנה יחד איתה במיטה אחת ושנפטרה מטיפוס, וגם יצחק'לה שישן במיטתה נפטר מאוחר יותר. טובה לא חלתה בטיפוס.

טובה עלתה ארצה בינואר שנת- 1926 בת מעט פחות מ- 18 ביחד עם האבא. קיבלו סירטיפיקט והתגוררו בר"ג.

רחל (צעירה בשנתיים מטובה) וחנה (מבוגרת בשנה מטובה) עלו ארצה ב-1929. ב- 31 עלתה אמא עם רבקה, האחיות הצעירה. האבא שלח סרטיפיקט לאמא. לא היה כסף לעלות את כולם ביחד.

טובה למדה בילדותה ב"וינברג סוציליסטי"- בית ספר היסודי היהודי שבקובל. (על פי אלי מנדל- בן תקופתה של טובה ומכר ותיק שלה ושל בעלה מקובל ומהארץ: מבית ספר זה שהיה ציוני, יצאו מיטב הנוער היהודי של אותם ימים ורבים מהם היו מוצלחים ביותר. מנדל מיצר היום בצער שכה מעט נכתב אודות בית ספר מיוחד זה.)

זכורים לטובה המורים רעיה פבלובנה מורה לגרמנית, מושייביץ המורה לרוסית, המורים לעבודת יד וציור וכמובן המנהל של בית הספר: מר וינברג.

לא היה כסף למשפחה ללימודים בתיכון. המצב היה קשה בבית באותם שנים. האבא עבד ביערות. חזר הבייתה רק בכל חודש חודשיים. חברותיה: יהודית ויסברוט הלכה לגמנסיה הרוסית-פולנית. חברתה חיה רובינשטיין המשיכה בלימודיה בגמנסיה קלרה דוידווב ארליך. הבית ספר היה (עדיין) בעל קומה אחת (כפי שרואים בצילומים מוקדמים עם ד"ר זיסקינד שהיה רופא ביה"ס).

בשנת 38 חזרה וביקרה טובה עם בעלה בקובל. ישבה בבית קפה מקומי וליקקו גלידה. ושם פגשה את מורתה רעיה פבלובנה – המורה לגרמנית שזיהתה אותה. לאחר פרידה של 11 שנים מקובל ומגורים בפלסטינה- ת"א קובל נראתה לטובה מאוד עלובה. גרו אצל **יעקב בק** דוד בעלה. מאחורי בית החרושת של **ארמריק**. סבא וסבתא גרו ליד יעקב בק. **שמעון בק** בא ארצה להתארח בישראל. היה בבריגדה. בן דוד הבעל.

ילדות:

גרנו בתחילה ברחוב לוצקיה. ב-1916 נכנסו הגרמנים לקובל דרך רחוב בריסקיה והרוסים ברחו. כשנכנסו הגרמנים/האוסטרים גרו ליד הדואר הראשי שבחולות. הדואר, מבנה חדש בעל 3 קומות נתפס ע"י הגרמנים והפך למשרדים. גר שם גם רופא שיניים (כנראה) **אייזנברג**. אותו פינו קודם מביתו עבור מגורי הקצינים. המשפחה גרו מצד שני של הדואר, בבית של **איציק רויטנברג**. הגרמנים פינו את המשפחה מביתם כמה פעמים כדי לאכלס בהם את הקצינים שלהם. פעם נאלצו לעבור לדירה אחרת היות ואשת קצין עם ילד מצאה את דירתם מתאימה לה. הגרמנים העבירו אותם לדירת משפחת **רובינשטיין** ברחוב סטרה וולקזנה (קוליובה) משפחה שבתם חיה הייתה חברה שלה. בסוף מצאו דירה וגרו אצל "איצ'ל(?) הקצב", **יעקב גורן**. הגרמנים שלטו בתחילה בכל העיר קובל. לאחר מכן חילקו את העיר עם האוסטרים שהמפקדה שלהם הייתה ליד הדואר ואשר שלטו על אזור "החולות". הגרמנים והאוסטרים התנהגו בסדר גמור. חילקו כרטיסי מזון. רשמו כל מה שהיה בחנויות. הקפידו מאוד על הניקיון. בבית החדש היה "טוש", לא אמבטיה. השירותים היו מחוץ לבית.

כשנכנסו הגרמנים לקובל הייתה טובה כבת 8 ואז, באותה תקופה, כלל לא למדו. אחר כך החלו ללמוד גרמנית. טובה החלה ללמוד גרמנית בת 4. אצל סבא וסבתא בכפר **פרקוביץ'**, כ-25 ק"מ מקובל **Perkowicze , Piórkowicze**. לפני כן: אמא, שהייתה יתומה מהעיר וורשה, הייתה בלונדינית ויפה וכשבאה לכפר "האבא ראה שהיא יפה והתאהב בה".

ילדות בכפר:

זוכרת איך שפעם קיבלה מכות מהסבתא. טובה הייתה ילדה שובבה מאוד ושמןמונת, טיפסה על ערמת שקים, שקים של שעורים שהכינו למשלוח לגרמניה לשם ייצור בירה. ניסתה להתגלש ונפלה והפילה ופיזרה את השקים והקימה קול צעקה. הסבתא נבהלה והיכתה. הסבתא הייתה זו שגידלה את השעורים בחלקה ביער. סבא היה סוחר בעצים, דמות ידועה ומכובדת. עסק במכירת עצים ועסקים היו לו עם דנציג שבגרמניה, העיר בה התגורר אחיו.

זוכרת שהביאו לה מתנות משם. מהכפר זוכרת גם את הפעם הראשונה בחייה שראתה אוטומביל: 4 חיילים גרמנים נסעו לבסיס באזור. הילדים ראו עגלה נוסעת בלי סוסים, נבהלו עד מוות וברחו. שם, בכפר פרקוביץ', הייתה מושבה גרמנית, שם גם שיחקה עם בנות הדודה **חנה ופנייה שינדל** מקובל (שגרה מאוחר יותר בכפר חיים, שם היה לה משק וחמישה ילדים. חנה הבכורה היגרה לאמריקה).

נעורים בקובל:

מאוחר יותר המשפחה עברה לגור בקובל. האמא מוורשה. המשפחה לא הייתה "אדוקה" האבא היה חופשי. לא הלכו לבתי כנסת. טובה צוחקת: "לא הלכתי לבית הכנסת". גם לא להתפלל בחגים בבית הכנסת הגדול שנכנסה אליו מדי פעם. אמא הלכה לבית הכנסת מדי פעם, מסורתית. אכלו כשר.

טיולים לאורך הלוצקיה (רח' לוצקה). נזכרת ביחיאל שהיה משוגע שהילדים היו בורחים מפניו. לא הייתה אנטישמיות בזמן כיבוש הגרמנים (שהסתובבו בעיקר ב"עיר" העתיקה)- והאוסטרים (שהסתובבו בעיקר ב"חולות", העיר החדשה). רק כשנכנסו הפולנים (1920) החלה האנטישמיות. הפולנים "נתנו" ליהודים לרקוד. זוכרת שהכריחו יהודי זקן לרקוד. הם גם פרצו לבתים של היהודים. היו אנטישמיים נוראיים. נזכרת בפולני קצין שהיה בסדר עם היהודים ואחר שהיה אנטישמי וכשעבר ליד ביתם ולא אמר להם שלום. (זה נחשב אז לעלבון מאוד צורב- גם צופיה שוורץ (זיסקינד) מציינת זאת בראיון איתה).

טובה מספרת שעבדה לאחר שסיימה לימודיה במטבח להכנת סדר פסח לחיילים היהודים. (ישנם כמה צילומים מרהיבים על סדר פסח שערכה הקהילה למאות היהודים שבצבא הפולני שחנו בקובל בשנים הראשונות שלכיבוש הפולני). כל בני העיר עשו יחד איתם את הסדר. בפתח בית הספר היהודי "תלמוד תורה".

בנות קובל העליזות, 1926

והיו בקובל מסיבות ונשפים. כשהגיעו הפולנים לקובל לאחר המלחמה. הלכה לרקוד עם **סוניה רויטנברג**. והיו האחים **סטוק**, 2 אחים סטוק, אחד **לובה**. לשאלתנו: היה חבר, הייתה רומינטיקה בקובל?: "אני לא יודעת, לא היה לי במיוחד בקובל חבר, כולם היו חברים שלי. **יוסקה צבי** היה חבר שלי. הוא נשאר שם והתחתן שם. ב-38 נפגשנו איתו ועם **איטקה שוויק למשפחת פרל**".

משחקים בילדות: שיחקו בקלס. ועשו עיגול באדמה וזרקו קוביה לתוך החור שבמרכז. קפצו ברגל אחת תוך כדי כך היו מרימים חתיכת עץ מהאדמה. בנים ובנות שיחקו יחד.

אל בית סיקולר באו החברים של טובה: **משה סוסנה** שחזר מהארץ לקובל ונישא **לפשה צוקרמן** שאחיה **גרישה** ושהגיעו לקובל מרוסיה מאימת הבולשביקים. **יוסקה צבי**, **לובה ויצחק גלפרין** שעבד אחר כך בעירייה.

פרנסתו של אבא הייתה ביערות. קנו (חכרו?) אצל הפריצים חלקת עצים ביער ואחר עקרו העצים ועיבדו אותם ושלחו אותם לגרמניה. אבא חזר הביתה פעם בכמה חדשים. ולחגים כמובן חזר הביתה. האבא היה חופשי. "גינטלמן". האמא קצת יותר דתיה. לא הלכו למקווה אומרת טובה ומצחקת.

על קריאת ספרים: "אני קראתי הרבה. הייתי קמה בבוקר. הבית היה נמוך. היה ספסל קטן ליד הבית. היתה לוקחת ספר. וקוראת הכל מה שבא לי. עברית לא ידעתי כל כך, ברוסית קראתי הרבה. אנה קרנינה, מלחמה ושלוש. והיה עוד. קראתי המון, לא יכולתי ללמוד בגמנסיה." עברית למדה בארץ, "כשבאתי. אני לא רוצה להגיד עלי, אך אמרו שהייתי מוכשרת. ואני תפסתי תכף (הבנתי הכל מיד)." .

חיי הילדים באותה תקופה על פי טובה "היו איכשהו בסדר". הלכו לבית ספר אצל הגרמנים. "נאלצנו לשיר את ההימנון הגרמני, אבל היה בסדר. קשה היה אחר כך כשהבלשוויקים נכנסו. לא היה מה לאכול." בזמן הפולנים. נכנס הפקידות הפולנית. עבדו ולמדו. טובה עבדה בצופים ועזרה במטבח בהכנת סדר פסח לחיילים היהודים. מציינת את **בלה שר**, **לוסיה חודורוב** מראשי התנועה בקובל. בלה שר שהייתה המדריכה שלה ובארץ חיה בכפר גלעדי. בלה התחנה עם בן דוד של טובה שלמד במוסד שנהפך מאוחר יותר לגמנסיה העיברית ושעלה ארצה בשנת 1921: **דויד תחור**, בן הדוד, החליט בשביעית שהוא נוסע ארצה. אביו אמר שלא יתן כסף. כשראה האב שלא עוזר לו, התפייס עם בנו. נתן כסף וקנה לו מיטה מתקפלת. כשעלה ארצה היה בדיוק אז פוגרום ביפו. בארץ באותם ימים כבר הייתה משפחת **שטיין** ועוד משפחות של קובלאים. באותם ימים של אחרי מלחמת העולם הראשונה עזבו את קובל מקצת בעלי אמצעים, היהודים פחדו מאימת הבולשביקים, חלקם הגיע לקובל מז'יטומר שם ערכו פרעות ביהודים. היו כאלו ששלחו להם כספים ושעזבו לאמריקה.

הזיכרון הכואב מקובל: המצב לא היה בסדר. "היה איזה זמן" שהיו רעבים ללחם. "היה זמן שאבא לא עבד. לא הלכו ליערות. היה לנו די קשה". לשאלתנו עונה טובה שלא הייתה עזרה הדדית גדולה מדי בין היהודים באותה תקופה. "איך שהסתדרנו, אני לא יודעת, היה טיפוס, מחלת טיפוס. אבא היה בבית חולים. ואחותי היותר צעירה, רחל, גם היא חלתה בטיפוס". הבית חולים היהודי היה בחצר של **ועטלמכר** (?). מנהלים אחר כך בתחנת הכח של חשמל. החשמל הגיע כשהפולנים נכנסו. חברת חשמל היתה בפניה איפה **שד"ר פיינשטיין** גר. בבית טובה היה חשמל היות ונכנסו לשם החיילים הפולניים (הערה: יתכן והכוונה של טובה שהחשמל הוכנס כבר בימי הגרמנים. אז תפסו החיילים הפולנים את הבתים. גם על פי מנדל טורצ'ין החשמל הוכנס בימי הגרמנים - צ.ר.).

מטיילים היו לאורך רחוב לוצקיה בואך לנחל הטוריה. טיולים לאורך השדירה עם החברה **רזניק**, מי שמאוחר יותר נישאה לבחור שבא מאמריקה ולקח אותה לשם. ועוד חברות, **הוקסמן**, **פניה**, **אסתר** וכו'. לא טיילו ביערות. הבילוי היה בצופים. יום הסרט, כסף בשביל הזקנים. הייתה מאוד פעילה בתנועה. בראש עמדו לוסיה חודורוב ראש קן הצופים, **ואיציק בויס** מ"השומר". יצאו מדי פעם ליערות. גם אלי מנדל זכור לה, שבא היה לבקר חבר שגר בסמוך לביתם. גם את **שמעון צורף** (דודי ז"ל) הכירה. "את מי לא הכרתי, אצלי בבית עברו הכל". "היה בחור יפה" וגם את אשתו **שרה** זוכרת, בעיקר מהחיים כאן בארץ, "היינו תמיד יחד, וגם **ז'ניה טרייכלמן**, **ויזסי קופלברג**". ועוד שמות, **מוישקה ויסברוט** וכו', מציינת. כשהגיעה טובה ארצה לוסיה חודורוב כבר נסע ללמוד. הדוד שלו, שניהל את הבנק הראשון בת"א, שלח אותו ללמוד לרב חובל.

זכרונות מתחנת הרכבת של קובל: נכנסו למטה (למנהרה) ועלו למעלה (לרציף), הגויים היו תמיד למטה עם הפקלעץ שלהם. נזכרת שעל קרון אחד כתבו פעם: "חולרה זייד. זה מה שאני זוכרת מקובל". זכרונות מהטוריה: התרחצו בטוריה. לא שטו. פחדה לשחות "הייתי פחדנית במים". רק בארץ למדה. האחיות ידעו לשחות.

בבתים בשלו על התנורים. "אכלנו אוכל. לא אכלנו בשר כל יום, אבל אכלנו. סופ (מרק). אכלנו סופ". "היה טוש באיזה מקום בבית. ושירותים בחוץ".

עלייה לארץ: אבא עלה ארצה "כי בארץ התגוררה אחותו של אבא וחשבו שפה נסתדר. החיים בקובל לא היו קלים".

בארץ:

טובה שעלתה ארצה עם אביה ב-1926, ברכבת מקובל ללבוב ומשם לרומניה ובאוניית נוסעים לא גדולה, "דציה" לפלסטינה. "זה היה קציקה (כמו בלול תרנגולות). כולם ישבו, שכבו, הקיאו בסיפון". **משה סוסנה** פגש את העולים בנמל יפו. וגם באה לקבל פניהם תופרת לבנים אחת שחזרה עם משפחתה לקובל (שאת שמה לא זכרה). גרו קודם בר"ג. הדוד והדודה גרו בר"ג. בר"ג התגוררו הדוד והדודה **פסי סוחצובסקי** מקובל. היו להם 4 ילדים. והיה להם מגרש 5 דונם שעליו בנו בית. **ברוך טננבוים**, מי שאמור להיות בעלה לעתיד, הגיע קודם לכן גם הוא מקובל, עם אביו שהיה נשוי לאשה שנייה. הטננבוים קנו דונם אדמה אצל הדוד והדודה ובנו עליו צריף. כשהגיעה טובה לר"ג, עוד באותו היום נכנס ברוך לדודה לקבל פריסת שלום טרייה מקובל ו"מאז הוא לא עזב אותי" מספרת טובה. כך החל הרומן בין טובה וברוך...

באותם הימים לא היתה גם עבודה בארץ. טובה קיבלה פה ושם עבודה ליום יומיים. בלשכה עבד בעלה לעתיד. חילק עבודה לאנשים. וכמובן גם לה ולאביה. "ופעם נתן לי עבודה לשלושה ימים ואז אמרו שיש לי פרוטקציה. לא ידעתי מה זאת פרוטקציה." טובה שאלה את הדודה שהסבירה לה. ואז טובה ביקשה מבעלה לעתיד: "ברוך אל תיתן לי יותר עבודה, אני לא רוצה פרוטקציה"...

העבודה, עבודה מזדמנת וקשה בכבישי ר"ג. סיתות אבנים לחצץ, "עשיתי חצץ". הדרך לפ"ת הייתה בצד אחד עדיין חול ופרדסים. "היה קשה, בטח היה קשה היה חם. החול היה חם ונכנס לסנדלים". לפני מלאת לטובה 18 שנים כבר התחתנה עם ברוך.

לדוד **יוסף סוכצ'בסקי** הייתה סוס ועגלה שאיתה עבד. יום אחד העגלה עלתה על אחת מרגליו שהתנפחה. חודשיים שכב הדוד והושבת מעבודה. הוא נאלץ למכור את 4 הדונמים הנותרים שברשותו. וגם הם עם 5 ילדיו (**טובה, לאה**, ו-3 בנים) חזרו לקובל בשלהי 1926 והושמדו עם כל היהודים. (כנראה באותה תקופה החיים בארץ היו קשים ביותר, ביחוד לאנשים המבוגרים יותר. סיפור משפחתה של **שלומית גייסיס, שויב** מהבית, דומה: המשפחה חזרה לקובל והושמדה).

באותם ימים חזרו לפולניה לא מעטים. "כעסנו על מי שחזר לפולניה. למה חוזר לפולניה, מה יש לו לחפש בפולניה".

טובה סללה את הכביש המחבר את ר"ג עם פ"ת. תפקידה היה לגרוס בפטיש את האבנים לחצץ. ואחר כך עברה ליבניאל (אוטובוס לטבריה ומשם בעגלה). האבא נשאר בר"ג. **יהודית ומשה וייסברוט** שעלו מקובל וישבו בכנרת פוגשים אותם ביבנאל. שם חלתה בקדחת 2 שנים, "שמו לי סדינים רטובים להוריד את החום, קיבלתי חנין הרבה. קדחת בארץ הייתה בכל מקום". סכנת מוות נשקפה לה והרופא הכריח אותה לעזוב את המקום: "אם לא תעזבי את המקום, המקום יעזוב אותך". היא עברה לגור בחיפה בסביבות שנת 1929 (כשהדודה נסעה לפולניה). אבא נשאר ברמת גן עד בוא אשתו מקובל: "אבא עבד איפה שהייתה עבודה. הוציא עשב, "אינגיל" קראו לזה, עשב כזה עם שורשים עמוקים, מהחולות, ניקו את המגרשים לפני שאפשר יהיה לשתול שם משהו". אחר כך עברה כל המשפחה להתגורר בחיפה.

בתחילה גרו ברחוב יפו שבחיפה ואחר כך עברו להדר. הבעל שעבד תחילה בהסתדרות היה לקבלן, "בנה בניינים". פועלים ערבים עבדו איתו והם היו מיוודים איתם ובאו לביקורים הדדיים. (אלי מנדל מספר: בחיפה באותם ימים (שנות ה-30) היה מרכז קובלאי גדול מזה שבתל אביב. ברוך, הבעל של טובה, דאג לקובלאים והיה מעסיק אותם. ביתם ברחוב הרצליה שבהדר הכרמל שימש בית פתוח לקובלאים.) את ביתה הנוכחי בכרמל קנתה לבד בסביבות קום המדינה ומכספי מכירת מגרש שהיה בבעלותה, ומכספה עבודתה בעירייה. בעלה כבר נפטר קודם לכן, 1947. "ומאז אני לבד, השתדלתי לא לבזבז כסף". טובה עבדה בעיריית חיפה כל הזמן. עבדה ברישום ילדי בית ספר. שרותי מזון לילדים העולים, בעת שגרו באוהלים. הפנסיה מעיריית חיפה. בן אחד בלבד היה לה. מסבירה זאת: "חליתי בקדחת וזה לא...". "היה לי בן אחד" שהיה צלם וצייר חובב. הבן שהיה נשוי 4 פעמים נפטר. ניגן כינור מגיל 6.

אחותה חנה חוזרת ומבקררת בקובל בשנת 1937, שנה לפני ביקורה של טובה ובעלה בקובל.

האחיות של טובה התחתנו בארץ. בעל אחד עבד כאן בחברת חשמל, גם הוא קובלאי שגר בקובל ב"שטוט", ליד הכנסייה, ועלה ארצה כמה שנים קודם לטובה.

בית הקברות החדש. צולם בביקור טובה בקובל ב- 1938. צילום יחיד ונדיר. כאן נטבחו אלפי יהודים שהובלו מבית הכנסת הגדול.